

Павлюченко Юлія Миколаївна
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри господарського та адміністративного права
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Нешик Ольга Степанівна
здобувачка ступеня «Доктор філософії»
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ЩОДО РОЗГЛЯДУ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ ЗА УЧАСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Стаття присвячена аналізу практики господарських судів щодо розгляду спорів за участі фермерського господарства. Метою статті є конкретизація положень щодо розгляду господарських спорів за участі фермерських господарств та пропонування напрямів удосконалення чинного законодавства.

На основі аналізу наукових поглядів щодо аграрно-правових спорів зроблено висновок, що фермерське господарство може бути учасником будь-якого такого спору, проте не всі з них підлягають розгляду господарськими судами. Приділено увагу поділу спорів на публічно-правові та приватноправові, визначенню поняття господарського спору. На основі аналізу масиву практики розгляду господарських спорів за участі фермерських господарств виділені господарські земельні спори, спори щодо управління фермерським господарством та інші спори, пов'язані з порушенням корпоративних прав членів фермерського господарства, оскільки саме ці спори мають певну специфіку та/або проблеми під час їх вирішення.

На підставі аналізу практики розгляду земельних спорів констатовано проблему визначення предметної юрисдикції та конкретизовано, що критеріями для віднесення цих спорів до господарської юрисдикції виступають факт державної реєстрації фермерського господарства як юридичної особи або фізичної особи-підприємця на момент подачі позову та домінування приватного інтересу. Узагальнюючи аналіз розгляду справ за спорами щодо управління фермерським господарством та іншими порушеннями корпоративних прав членів такого господарства, виявлено проблему застосування судами аналогії закону та конкретизовано, що аналогія закону застосовується господарськими судами для подолання прогалин у регулюванні відносин щодо діяльності фермерського господарства з метою захисту порушених прав і у разі, якщо відповідні відносини підпадають під загальне правове регулювання, проте спеціальна правова норма відсутня або є неповною. З метою удосконалення законодавчого регулювання запропоновано закріпити право належного орендаря земельної ділянки на посіви та врожай, який підлягає збору після спливу строку дії договору оренди земельної ділянки, та регламентувати питання скликання, проведення і прийняття рішень загальними зборами фермерського господарства.

Ключові слова: сфера господарювання, законодавче регулювання, суб'єкт господарювання, фермерське господарство, захист прав, господарський спір, господарське судочинство.

Постановка проблеми. Фермерські господарства виступають активними суб'єктами у такій сфері господарювання, як виробництво і реалізація сільсько-господарської продукції, роблять значний вклад у забезпечення продовольчої безпеки. Правовий господарський порядок являє собою ідеальний стан сфери

господарювання, за якого всі учасники господарських відносин дотримуються вимог чинного законодавства, не порушують права та законні інтереси інших учасників. Проте реальний стан сфери господарювання характеризується наявністю порушень законодавства, прав учасників господарських відносин, що призводить до виникнення спорів. Аналіз судової практики свідчить, що фермерські господарства часто виступають сторонами спорів, які можуть бути категоризовані за предметом. При цьому певну проблему при вирішенні спорів за участі фермерських господарств становлять визначення юрисдикції, застосування певних норм матеріального права тощо.

Законодавчу основу віднесення спору за участі фермерського господарства до господарського складають положення ст. 20 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), проте недосконалість законодавчого регулювання певних відносин, які наявні при створенні, діяльності та припиненні фермерського господарства, ускладнюють визначення юрисдикції спору та його вирішення по суті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовий статус фермерського господарства є широко дослідженим у науці, зокрема аграрного права, такими дослідниками, як: Н. О. Багай, М. С. Долинська, В. Ю. Уркевич, М. М. Чабаненко та іншими. Проблемні аспекти господарських спорів досліджувалися О. А. Беляневич, А. А. Бутирським, А. М. Земко, О. П. Подцерковним та іншими. Однак питання щодо господарських спорів за участі фермерських господарств здебільшого висвітлюються у періодичній фаховій літературі та в узагальненнях судової практики [1, 2]. Все наведене й обумовлює актуальність обраної теми.

Постановка завдання. Конкретизувати положення щодо розгляду господарських спорів за участі фермерських господарств та запропонувати напрями удосконалення чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Сфера господарювання, пов'язана із виробництвом та реалізацією сільськогосподарської продукції, є відносно відособленою, регулюється нормами аграрного та інших галузей права та має певних специфічних суб'єктів господарювання, між якими у процесі здійснення діяльності можуть виникати спірні ситуації. Тому цілком логічним є те, що деякі дослідники формулюють і розкривають поняття аграрно-правового спору. Зокрема, А. М. Земко визначає аграрно-правовий спір як юридичний конфлікт за участю суб'єктів аграрних правовідносин, який обумовлений здійсненням господарської діяльності цими суб'єктами, виникає стосовно застосування норм аграрного законодавства та вирішується у встановленому законом порядку, зокрема й органами судової влади [3, с. 50]. Інший науковець, В. Ю. Уркевич, здійснив класифікацію аграрно-правових спорів, виділивши серед них п'ять ос-

новних категорій: земельні спори; спори, що виникають з аграрно-майнових відносин; спори щодо аграрно-договірних відносин; спори щодо членських відносин (відносин участі в аграрних підприємствах) та трудові спори [4, с. 74].

Підтримуючи викладений підхід до класифікації аграрно-правових спорів, зокрема й тому, що він відповідає загально-прийнятій класифікації аграрних відносин, які складають предмет аграрного права, потрібно уточнити, що стороною всіх таких спорів може виступати фермерське господарство, але лише частина з цих спорів підлягає розгляду у порядку господарського судочинства.

Для України основоположною є теза, що судовий захист розглядається основною формою захисту прав, інтересів та свобод фізичних та юридичних осіб, державних та суспільних інтересів. Водночас загальноприйнятим та таким, що впливає з положень процесуальних кодексів, можна вважати поділ спорів на публічно-правові та приватно-правові. Визначення публічного спору закріплено у пункті 2 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України, і такі спори розглядаються за правилами, встановленими вказаним Кодексом.

На противагу публічно-правовим спорам, приватноправові спори виникають з порушень, допущених у межах приватноправових відносин. Вважається, що найсуттєвішою ознакою приватноправових відносин є наявність майнового чи немайнового особистого інтересу суб'єкта таких відносин. З урахуванням цього спір буде приватноправовим у тому разі, якщо він ґрунтується на порушенні приватного права певного суб'єкта і підлягає захисту способами, які передбачені законодавством для приватно-правових відносин [1]. Отже, можна зробити логічний висновок, що господарські спори належать до приватноправових спорів.

У науковій літературі запропонована значна кількість різноманітних визначень господарського спору. Свого часу поглиблений аналіз визначень поняття господарського спору провів А. А. Бутирський. Науковець зробив висновок, що господарський спір являє собою протиріччя між учасниками господарських відносин щодо різного розуміння взаємних прав та обов'язків, які наявні через реалізацію або порушення правових норм в економіці та які підлягають вирішенню сторонами або в юрисдикційному порядку [5, с. 14]. На додаток до наведеного, важливо доповнити, що господарський спір разом іншими судовими спорами є видовою категорією більш загального поняття – «спір про право», проте переважання публічно-правового або приватно-правового інтересу у конкретному спорі відіграє вирішальну роль у визначенні юрисдикції для його вирішення. У науці обґрунтовують думку, що формування юрисдикції спеціалізованих судів базується на засадах конкуренції, віднесення справ до господарської або іншої юрисдикції відбувається на основі не стільки суб'єктного складу спору, а насамперед за предметом спору і змістом правовідносин, в яких виник

спір [6]. Сучасна судова практика, яка наявна щодо спорів за участі фермерських господарств, підтверджує викладену думку.

На основі аналізу положень ст. 20 ГПК України, судової практики, сукупності відносин, учасником яких може виступати фермерське господарство, вбачається за необхідне зупинитися на господарських земельних спорах, спорах щодо управління фермерським господарством та інших спорах, пов'язаних із порушенням корпоративних прав членів фермерського господарства, оскільки саме ці спори мають певну специфіку та/або проблеми при їх вирішенні.

Земля виступає основним атрибутом сільськогосподарського виробництва. Різноманітні відносини, які наявні щодо набуття прав на земельні ділянки, користування та розпорядження ними, породжують численні конфліктні ситуації, що і дає змогу виносити земельні спори в окрему категорію судових спорів. Загальновідомо, що на практиці проблему складає розмежування земельних спорів між цивільною, адміністративною та господарською юрисдикціями. Така проблема існує і щодо спорів за участі фермерських господарств. Під господарську юрисдикцію підпадають спори фермерського господарства з іншими юридичними особами, зокрема й органами державної влади щодо користування земельними ділянками, наданими із земель державної та комунальної власності. Така позиція викладена, зокрема, у Постанові Верховної Палати Верховного Суду (далі – ВП ВС) від 13 березня 2019 р. у справі № 691/1148/17, винесеної на підставі розгляду касаційної скарги заступника прокурора Черкаської області у цивільній справі за позовом керівника Смілянської місцевої прокуратури до Головного управління Держгеокадастру у Черкаській області, Особи 3 та фермерського господарства «Гарагай В. В.» про визнання незаконними і скасування наказів, визнання договорів оренди земельних ділянок недійсними, скасування державної реєстрації договорів оренди та суборенди земельних ділянок [7], низці інших Постанов ВП ВС.

Досліджуючи судову практику з розгляду спорів, пов'язаних із наданням земельних ділянок для ведення фермерського господарства, вбачається, що основним критерієм віднесення спорів до господарських, виступає факт державної реєстрації фермерського господарства. В Узагальненні судової практики, підготовленій суддею ВП ВС О. Ситнік та присвяченій питанням визначення юрисдикції спорів за участі фермерських господарств, наголошується на тому, що якщо на час звернення до суду з позовом щодо земельної ділянки фермерське господарство вже зареєстроване, то спір підлягає розгляду в порядку господарського судочинства, навіть у тому разі, якщо відповідачем у справі зазначена фізична особа, якій ця земельна ділянка була виділена для ведення фермерського господарства [1].

Така практика відповідає припису ч. 1 ст. 20 ГПК України, згідно з яким господарські суди розглядають справи у спорах, що виникають через здійснення

господарської діяльності, крім справ, передбачених ч. 2 ст. 20 ГПК України. Водночас викликає інтерес, що аргументами на користь визначення господарської юрисдикції виступають положення низки статей Закону України «Про фермерське господарство». Зокрема, такий висновок ґрунтується на нормах статей 1, 5, 7, 8 та 12 вказаного Закону, оскільки з них випливає, що після надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства, зокрема й на умовах оренди, таке господарство має бути зареєстроване в установленому законом порядку. Відповідно, з дати державної реєстрації фермерського господарства обов'язки землекористувача земельної ділянки здійснює фермерське господарство, а не громадянин, якому вона надавалася [1, 7].

Отже, суб'єктний склад подібних відносин та наявність приватного інтересу призводять до правомірного висновку щодо господарської юрисдикції вищерозглянутих земельних спорів. Після державної реєстрації фермерське господарство стає самостійним суб'єктом господарювання, тому від власного імені вступає у земельні відносини, зокрема й щодо набуття додаткових земельних ділянок сільськогосподарського призначення на праві власності або тимчасового користування, зокрема і з державної та комунальної власності (на конкурентних засадах). У таких відносинах суб'єкт владних повноважень реалізує повноваження власника землі, а не здійснює свої владні функції.

Описана практика сформувалася здебільшого щодо фермерських господарств, створених як юридичні особи, проте після внесення у 2018 році до Закону України «Про фермерське господарство» змін, ведення такого господарства стало можливим і шляхом державної реєстрації фізичної особи підприємцем (ч. 4 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство»). Втім, можна робити висновок, що у разі виникнення спору, пов'язаного із виділенням громадянину земельної ділянки для ведення фермерського господарства з подальшою реєстрацією громадянина підприємцем, такі спори будуть розглядатися у порядку господарського судочинства, оскільки буде спостерігатися зміна статусу землевласника або землекористувача, а саме набуття ним статусу суб'єкта господарювання.

З відносинами щодо тимчасового користування земельними ділянками сільськогосподарського призначення тісно пов'язані спори щодо визнання права власності на посіви та врожай, вирощені на таких ділянках. В. Ю. Уркевич зазначає, що законодавство майже не містить норм для врегулювання відносин власності на врожай [2]. За правилами ст. 775 Цивільного кодексу України право власності на плоди та продукцію, отримані у результаті користування річчю, належать наймачеві. Аналіз судової практики свідчить, що суди, керуючись положеннями Земельного кодексу України та іншого земельного законодавства, встановлюють, чи є користувач земельної ділянки належним, тобто чи мав він

законне право користуватися земельною ділянкою на момент її обробітку та засівання. У разі підтвердження належності землекористувача, суд визнає право власності на посіви та врожай, навіть, якщо на момент збору врожаю строк дії договору оренди сплинув і сторони не вступили у нові орендні земельні відносини. Таку позицію сформульовано ВП ВС у Постанові від 18 лютого 2020 р. по справі № 918/335/17, погодившись із висновками судів попередніх інстанцій, що особа, яка володіє та користується земельними ділянками, є належним землекористувачем, набуває права власності на врожай (посіви і насадження сільськогосподарських культур, вироблену сільськогосподарську продукцію), що вирощений на таких земельних ділянках [8].

З урахуванням того, що метою орендного користування землями сільськогосподарського призначення є саме отримання врожаю (плодів і продукції), позиція ВП ВС не тільки відповідає правомірним очікуванням орендарів, але й сприяє укріпленню правового господарського порядку у сфері господарювання. Однак, зважаючи на практичну актуальність та поширеність зазначеної проблеми, питання визнання права власності на посіви та врожай за належним користувачем земельної ділянки потребує самостійного правового врегулювання. При здійсненні сільськогосподарського виробництва орендні земельні відносини набули широкої розповсюдженості, оскільки саме так суб'єкти господарювання покривають недостачу земель для здійснення господарської діяльності. Відповідно до ст. 19 Закону України «Про оренду землі» мінімальний строк дії договору оренди землі сільськогосподарського призначення для ведення фермерського господарства становить сім років, максимальний – п'ятдесят років. Земельне законодавство передбачає можливість поновлення договору оренди землі (ст. 126-1 Земельного кодексу України) та наділяє належного орендаря переважним правом на укладення договору оренди землі на новий строк (ст. 33 Закону України «Про оренду землі»), а також встановлює мінімальний строк в один місяць до закінчення строку дії договору оренди для того, щоб скористатися переважним правом на укладення договору оренди землі на новий строк або відмовитися від поновлення договору. На практиці далеко не у всіх випадках вдається пристосувати момент спливу строку орендного землекористування із закінченням виробничого циклу, тому належний орендар, маючи правомірні очікування на продовження орендних земельних відносин та проявляючи господарську дбайливість, за відсутності чітких повідомлень від орендодавця про відсутність намірів продовжувати орендні відносин, обробляє та засіває орендовані земельні ділянки. Тому з метою забезпечення правового господарського порядку, гарантування права власності орендаря на плоди і продукцію, можна пропонувати доповнити ст. 775 Цивільного кодексу України положенням, яке

буде закріплювати за належним наймачем право власності на посіви та врожай, що підлягають збору після спливу строку дії договору найму земельної ділянки.

Такою, що становить окремий інтерес, є категорія господарських спорів за участі фермерського господарства, пов'язаних з управлінням таким господарством, а також іншими порушеннями корпоративних прав членів фермерського господарства. Поширення юрисдикції господарських судів на вищеперераховані спори, незалежно від суб'єктного складу, підтверджена у Постанові ВС у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 18 березня 2020 р. у справі № 904/686/19 [9].

Доцільно згадати, що згідно зі ст. 167 Господарського кодексу України корпоративні права містять правомочності особи на: участь в управлінні господарською організацією; отримання певної частки прибутку (дивідендів) такої організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Слід визнати, що вищеназвана категорія спорів за участі фермерських господарств доволі численна і може виступити предметом самостійного дослідження, тому варто зупинитися лише на окресленні загальних специфічних рис розгляду таких справ господарськими судами.

Аналіз судової практики вказує, що члени фермерських господарств звертаються до суду з позовами про визнання недійсними рішень загальних зборів фермерського господарства, обґрунтовуючи позовні вимоги порушеннями порядку скликання загальних зборів та/або порядку прийняття ними рішень та посилаючись не тільки на положення статуту, Закону України «Про фермерське господарство», але й на положення законів України «Про господарські товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Тобто наявне застосування аналогії закону.

У господарському судочинстві може бути застосована аналогія закону та аналогія права (ч. 10 ст. 11 ГПК України). У науці запропоновано різні визначення поняття аналогії закону, які загалом можна звести до розуміння цього поняття як способу подолання прогалів у правовому регулюванні певних суспільних відносин [10, с. 85], а також досліджено питання умов і механізму застосування аналогії закону, зокрема серед умов називаються повна відсутність або неповнота правової норми та урегульованість суспільних відносин, до яких застосовується аналогія закону, хоча б у загальній формі, тобто загальне охоплення правовим регулюванням [11, с. 146].

Аналіз судової практики розгляду справ за спорами щодо управління фермерським господарством та щодо інших порушень корпоративних прав членів такого господарства вказує, що суди не завжди вдаються до застосування аналогії закону, зокрема норм законів України «Про господарські товариства»,

«Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», інших законів. Наприклад, у Постанові ВП ВС від 21 січня 2020 р. у справі № 908/2606/18, Суд спочатку наголошує на тому, що наявність статутного (складеного) капіталу у фермерського господарства, яке може діяти на основі приватної власності кількох громадян, не є достатньою підставою для ототожнення його з товариством з обмеженою відповідальністю. Але потім доходить висновку, що оскільки фермерське господарство створюється шляхом об'єднання майна громадян та їхньої підприємницької діяльності з метою одержання прибутку, є підстави для застосування до правовідносин стосовно членства у фермерському господарстві приписів законодавства, що регулюють участь у товаристві з обмеженою відповідальністю, зокрема стосовно виходу його членів зі складу [12]. У цьому разі застосування аналогії закону обумовлене необхідністю захисту прав та законних інтересів за відсутності спеціального законодавчого регулювання відносин вступу та виходу зі складу членів фермерського господарства (ч. 4 ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство» передбачено, що це питання має бути зазначено в установчому документі) та не закріплення відповідного питання у статуті фермерського господарства.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду у Постанові від 08 серпня 2018 р. по справі № 911/3215/17 також скористався аналогією закону, застосувавши до вирішення питання про визначення правомочності загальних зборів при вступі (прийнятті) спадкоємців (правонаступників) померлого члена фермерського господарства положення Закону України «Про господарські товариства» та Цивільного кодексу України. На підставі цього ВС дійшов висновку, що під час встановлення правомочності загальних зборів слід враховувати голоси інших членів господарства, які без голосів, що припадають на частку померлого, становлять у сукупності 100 % голосів, які мають враховуватися під час визначення кворуму [13]. У цій же Постанові Суд дійшов висновку, що фермерське господарство не зобов'язане письмово повідомляти своїх членів про проведення загальних зборів, якщо такий обов'язок не передбачено у статуті господарства. Суд не застосував аналогію закону, обґрунтовуючи своє рішення тим, що ні Законом України «Про фермерські господарства», ні статутом господарства не закріплено, що загальні збори членів є вищим органом управління відповідного господарства, а також не визначено порядку та строків скликання відповідних загальних зборів [13]. Тобто не виконана умова загальної урегульованості суспільних відносин, до яких застосовується аналогія закону.

При розгляді іншої справи ВС також не застосував аналогію закону, зокрема приписи Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», яким встановлена спеціальна позовна давність до вимог про

визнання недійсним рішення загальних зборів товариства, наголосивши, що ці приписи не можуть застосовуватися за аналогією до вимог про оскарження рішень загальних зборів фермерського господарства. У такому разі, оскільки інше не передбачено законом, застосовується загальна позовна давність тривалістю у три роки [9].

Отже, аналіз судової практики переконує у тому, що члени фермерського господарства зі статусом юридичної особи вдаються до спільного прийняття рішень, оформлюючи такі рішення подібно до рішень загальних зборів. Однак, слід зазначити, що Закон України «Про фермерське господарства» не містить положень щодо загальних зборів такого господарства, проте надає можливість відобразити положення щодо органів управління в установчому документі (ч. 4 ст. 1 Закону), закріплює положення стосовно голови господарства (ст. 4) та встановлює таку умову договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства, як порядок прийняття рішень та координації спільної діяльності членів господарства (ч. 5 ст. 8-1 Закону). Тому за відсутності в установчому документі фермерського господарства положень щодо загальних зборів при виникненні спірних ситуацій господарські суди не можуть застосовувати аналогію закону, зокрема відповідні положення Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». З метою удосконалення правового регулювання відносин щодо управління фермерським господарством та сприяння формуванню єдиної судової практики доцільно законодавчо регламентувати питання щодо загальних зборів фермерського господарства, доповнивши відповідними положеннями Закон України «Про фермерські господарства».

Висновки. На підставі аналізу практики розгляду господарськими судами земельних спорів можна констатувати наявну проблему визначення предметної юрисдикції таких спорів та конкретизувати, що критеріями для віднесення земельних спорів до господарської юрисдикції виступають факт державної реєстрації фермерського господарства як юридичної особи або фізичної особи-підприємця на момент подачі позову, а також домінування приватного інтересу.

Узагальнюючи проведений аналіз розгляду справ за спорами щодо управління фермерським господарством та іншими порушеннями корпоративних прав членів такого господарства, можна виявити проблему застосування судами аналогії закону, зокрема застосування положень законів України «Про господарські товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та конкретизувати, що аналогія закону застосовується господарськими судами для подолання прогалин у регулюванні відносин щодо діяльності фермерського господарства з метою захисту порушених прав і у разі, якщо відповідні відносини підпадають під загальне правове регулювання, проте спеціальна правова норма відсутня або є неповною.

З метою удосконалення законодавчого регулювання відносин щодо діяльності фермерського господарства запропоновано закріпити право належного орендаря земельної ділянки на посіви та врожай, який підлягає збору після спливу строку дії договору оренди земельної ділянки, та регламентувати питання скликання, проведення і прийняття рішень загальними зборами фермерського господарства.

Список використаних джерел

1. Ситник О. Спори за участі фермерських господарств: питання визначення юрисдикції. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezentacia_Sitnik_fermerski_gosp.pdf
2. Куди звертатися фермерам із земельними спорами, – практика ВП ВС. *Закон і Бізнес*. 2022. 10 травня. URL: <https://zib.com.ua/ua/151368.html>
3. Земко А. М., Машевська Л. А. Щодо поняття «аграрно-правовий спір». *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право*. 2012. Вип. 173(3). С. 48–57. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2012_173\(3\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2012_173(3)_9)
4. Уркевич В. Ю. Про значення судової практики у регулюванні аграрних відносин. *Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних відносин і природокористування в Україні та країнах СНД*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 10–11 вер. 2010 р.). Луцьк: ЛНТУ, 2010. С. 71–75.
5. Бутирський А. А. Вирішення господарських спорів в Україні та країнах Східної Європи: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. Чернівці, 2015. 473 с. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdb/>
6. Коверзнев В. В. Розмежування юрисдикції адміністративних і господарських судів України: проблеми теорії та практики. *Форум права*. 2013. № 2. С. 114–121. URL: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/5617>
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 691/1148/17 (провадження № 14-584цс18) від 13 березня 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80783398>
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 918/335/17 (провадження № 12-160гс19) від 18 лютого 2020 року. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/88138141>
9. Постанова Верховного Суду у складі судів Касаційного господарського суду у справі № 904/686/19 від 18 березня 2020 року. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88494827>
10. Орзіх В. М. Поняття аналогії закону й аналогії права в цивільному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 54. С. 83–86.
11. Орзіх В. Умови та механізм застосування аналогії закону та аналогії права в цивільному праві України. *National law journal: theory and practice*. 2019. № 1. С. 144–147.
12. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 908/2606/18 (провадження № 12-130гс19) від 21 січня 2020 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87918848#>
13. Постанова Верховного Суду у складі судів Касаційного господарського суду у справі № 911/3215/17 від 08 серпня 2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76000584>

References

1. Sytnyk O. Spory za uchasti fermers'kykh hospodarstv: pytannya vyznachennya yurysdyktsiyi [Disputes with the participation of farms: the issue of determining jurisdiction]. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezent (2022, December, 01).
2. Kudy zvertatysya fermeram iz zemelnymy sporamy, – praktyka VP VS [Where to turn to farmers with land disputes – practice of the GC SC]. *Zakon i Biznes* [Law and Business]. May, 10. URL: <https://zib.com.ua/ua/151368.html> [in Ukrainian] (2022, December, 02).
3. Zemko A. M., Mashevska L. A. Shchodo ponyattya «aharno-pravovyy spir» [Regarding the concept of «agrarian legal dispute»]. *Naukovyy visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrainy. Seriya: Pravo* [Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Law]. Issue 173 (3), 48–57. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2012_173\(3\)__9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2012_173(3)__9) [in Ukrainian] (2022, December, 01).
4. Urkevych V. YU. Pro znachennya sudovoyi praktyky u rehulyuvanni ahrarykh vidnosyn [On the importance of judicial practice in the regulation of agrarian relations]. *Aktualni problemy pravovoho rehulyuvannya ahrarykh, zemelnykh, ekolohichnykh vidnosyn i pryrodokorystuvannya v Ukraini ta krayinakh SND: mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Lutsk, 10–11 ver. 2010 r.). Actual problems of legal regulation of agrarian, land, environmental relations and nature use in Ukraine and the SND: materials of International Scientific and Practical Conference (Lutsk, September 10–11, 2010)*. Lutsk: LNTU, 2010. 71–75 [in Ukrainian].
5. Butyrskiy A. A. Vyrishennya hospodarskykh sporiv v Ukraini ta krayinakh Skhidnoyi Yevropy [Economic disputes resolution in Ukraine and Eastern European Countries] (Publication No. 0515U000654) [Doctoral dissertation, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University]. 473. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdb/> [in Ukrainian] (2022, December, 02).
6. Koverznev V. V. Rozmezhuвання yurysdyktsiyi administratyvnykh i hospodars'kykh sudiv Ukrainy: problemy teorii ta praktyky [Demarcation of the jurisdiction of administrative and commercial courts of Ukraine: problems of theory and practice]. *Forum prava* [Law Forum], 2013, no 2, 114–121. URL: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/5617> [in Ukrainian] (2022, December, 02).
7. Postanova u spravi № 691/1148/17 (provadzhennya № 14-584tss18) [2019] Velyka Palata Verkhovnoho Sudu [Decision in the case No. 691/1148/17 (procedure 14-584tss18) [2019] of the Grand Chamber of the Supreme Court]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80783398> [in Ukrainian] (2022, December, 02).
8. Postanova u spravi № 918/335/17 (provadzhennya № 12-160hs19) [2020] Velyka Palata Verkhovnoho Sudu [Decision in the case No. 918/335/17 (procedure 12-160hs19) [2020] of the Grand Chamber of the Supreme Court]. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/88138141> [in Ukrainian] (2022, December, 05).
9. Postanova u spravi № 904/686/19 [2020]. Verkhovnyy Sud u skladi kolehiyi suddiv Kasatsiy-noho hospodars'koho sudu [Decision in the case No. 904/686/19 of the Supreme Court. Commercial Cassation Court]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88494827> [in Ukrainian] (2022, December, 05).
10. Orkhiz V. M. Ponyattya analohiyi zakonu y analohiyi prava v tsyvil'nomu pravi Ukrainy [Concept of analogy of law and analogy of law in civil law of Ukraine]. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsional'noho universytetu. Seriya: Pravo* [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Law series], 2019. Issue 54, 83–86 [in Ukrainian].

11. Orkhiz V. Umovy ta mekhanizm zastosuvannya analohiyi zakonu ta analohiyi prava v tsyvil'nomu pravi Ukrayiny [Conditions and mechanism of application of analogy of law and analogy of law in civil law of Ukraine]. *National law journal: theory and practice*, 2019, no 1, 144–147. [in Ukrainian].
12. Postanova u spravi № 908/2606/18 (provadzhennya No 12-130hs19) [2020] Velyka Palaty Verkhovnoho Sudu [Decision in the case No. 908/2606/18 (procedure 12-130hs19) [2020] of the Grand Chamber of the Supreme Court]. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87918848#> [in Ukrainian] (2022, December, 06).
13. Postanova u spravi № 911/3215/17 [2018] Verkhovnyy Sud u skladi sudiv Kasatsiynoho hospodars'koho sudu [Decision in the case No. 911/3215/17 of the Supreme Court. Commercial Cassation Court]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76000584> [in Ukrainian] (2022, December, 06).

Yulia Pavliuchenko, Olha Neshyk. Consideration of economic litigations involving farms

The article is devoted to the analysis of the practice of economic courts in resolving litigations involving farms. The article sets the task to specify the provisions on the consideration of economic litigations involving farms and the development of areas for improving the current legislation.

Based on the analysis of scientific views on agrarian litigation, it was concluded that a farm can be a participant in any such litigations, but not all of them are subject to consideration by economic courts. Attention is paid to the division of litigations into public law and private law, the definition of an economic litigation. Based on the analysis of the array of practice of considering economic litigations with the participation of farms, economic land litigations, farm management litigations and other litigations related to violation of the corporate rights of farm members are singled out, since these litigations have certain specifics or problems in their resolution.

Based on the analysis of the practice of considering land litigations, the problem of determining the subject jurisdiction is stated and it is specified that the criteria for classifying these litigations as economic jurisdiction are the fact of state registration of a farm as a legal entity or an individual entrepreneur at the time of filing a claim and the dominance of private interest. Summarizing the analysis of the consideration of cases on litigations regarding farm's members and other violations of the corporate rights of members of such a farm, the problem of applying the analogy of the law by the courts is identified and it is specified that the analogy of the law is applied by the economic courts to overcome gaps in the regulation of relations between the activities of the farm in order to protect the violated rights and in case if the relevant relations are subject to general legal regulation, but there is no special legal norm or norm is incomplete. To improve legislative regulation, it is proposed to secure the

right of the proper tenant of the land plot to crops and harvest, which is to be harvested after the expiration of the land lease agreement, and to regulate the issues of convening, holding, and making decisions by the general meeting of the farm.

Keywords: *sphere of business, legal regulation, business entity, farming, protection of rights, economic litigation; economic justice.*

УДК 346.56

DOI 10.31558/2786-5835.2022.1.11

Пашинін Олександр Анатолійович
здобувач ступеня «Доктор філософії»
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Статтю присвячено актуальному питанню юридичних гарантій реалізації права власності у сфері господарювання. Право власності є основою ефективної інноваційної господарської діяльності, розвитку нових форм господарювання. Для цього власники майна повинні мати не тільки законодавчо врегульовану можливість здійснювати свої правомочності, передбачені законодавством і зокрема Господарським кодексом України, але й гарантії повноцінної реалізації права власності. Натомість чинне законодавство України не містить чіткого переліку юридичних гарантій реалізації права власності у сфері господарювання. Метою статті є конкретизація та систематизація юридичних гарантій реалізації права власності у сфері господарювання. Дослідження ґрунтується на аналізі наукової літератури, чинного законодавства, судової практики. Під час дослідження проаналізовано гарантію непорушності цього права, яка означає, що власник не може бути позбавлений права власності або обмежений у його здійсненні інакше, як на підставах та у порядку, встановлених законами України, прийнятими для захисту публічних, суспільних, державних інтересів. Також досліджено гарантію вільного здійснення правомочностей власника у сфері господарювання та зроблено висновок, що вона означає, що суб'єкт здійснює правомочності щодо власного майна, керуючись власними інтересами, своїм розсудом та своєю метою. Ще однією є гарантія захисту права власності, яка відіграє важливу роль у створенні належних умов для здійснення власником своїх правомочностей, і для втілення інших гарантій реалізації права власності у сфері господарювання.

На підставі проведеного дослідження конкретизовано, що гарантіями реалізації права власності у сфері господарювання є непорушність цього права, вільне здійснення правомочностей власника та захист права власності. Названі гарантії є результатом законодавчого регулювання відносин власності, мають взаємообумовлений та взаємопов'язаний характер, тому можуть розглядатися такими, що створюють систему юридичних гарантій для ефективної реалізації прав власника у сфері господарювання.

Ключові слова: *юридичні гарантії, сфера господарювання, законодавче регулювання, непорушність права власності, вільне здійснення правомочностей, захист прав власника, майно, власність.*